

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

DAN PRIMOŽA TRUBARJA 2025

Glazerjeva dvorana Univerzitetne
knjižnice Maribor, 9. junija 2025

Počastitve spominskega dneva, posvečenega Primožu Trubarju, ki jih pripravljajo Univerzitetna knjižnica Maribor, Zveza kulturnih društev Maribor in mariborska izpostava Javnega sklada za kulturne dejavnosti, stopajo v drugo desetletje. Namen prireditve je v prvi vrsti utrjevati zavedanje o pomenu dela Primoža Trubarja za slovenski in evropski kulturni in duhovni prostor ter približati novejša strokovna dognanja o slovensko govoreči skupnosti v 16. stoletju in razširiti vedenje tudi o drugih ustvarjalcih tega časa – ne samo med poznavalci in strokovnjaki s tega področja. Nagovarjajo torej širši krog ljudi in tako osvežijo morda nekoč že usvojeno znanje ter pomagajo iskati vzporednice med preteklim in sodobnim pogledom na Trubarjevo delo in zgodovinski kontekst, v katerem je živel in ustvarjal.

Ko govorimo o protestantizmu na Slovenskem, je pozornost najpogosteje usmerjena v osrednjo Slovenijo, nekdanjo Kranjsko, in kraje zunaj njenih meja, ki so neposredno ali posredno povezani s Primožem Trubarjem in drugimi ustvarjalci prvih petdesetih slovenskih knjig, ki jih je v monografiji *Stati inu obstati* (2024) uvrstil Kozma Ahačič. Med letoma 1550 in 1603 je pri njihovem nastanku sodelovalo devetnajst avtorjev, a nihče med njimi

ni neposredno povezan z Mariborom. Vendar je protestantizem pomembno zaznamoval zgodovino mesta in njegove okolice, predvsem njegovo nemško govoreče meščanstvo in plemstvo ter tudi okoliško slovensko govorečo skupnost.

Kako se je uveljavljal protestantizem v Mariboru in o njegovem zatrtju je spregovoril zgodovinar **doc. dr. Žiga Oman**, raziskovalec na Inštitutu IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja, ki je svoje predavanje naslovil **Protestantska skupnost v novoveškem Mariboru**. Za zloženko, ki je pospremila njegov nastop, je pripravil povzetek svojega predavanja. Nanj se opira pričujoče poročilo.

Predavatelj je pojav protestantizma v Mariboru in njegovi okolici v dvajsetih letih 16. stoletja postavil v širši evropski okvir, v oris vzrokov in posledic verskega konflikta med katolicizmom in luteranstvom v nemškem cesarstvu. Prva omemba recepcije idej Martina Luthra in drugih zgodnjih reformatorjev v mestu sega v leto 1528, ko so bile nove ideje v mestu že razširjene med duhovniki in meščani, verniki pa so že bili navzoči pri prvi »lutrovski«¹ pridigi. Med tistimi meščani, ki so imeli v lasti prepovedane tiske, je bil tudi mestni sodnik Krištof Willenrainer, organizator obrambe deželno knežjega mesta Maribor med osmanskim obleganjem leta 1532. Prestana nevarnost je okrepila samozavest avtonomnih mestnih oblasti, dodatno utrjena z razširjeno-

stjo augsburške veroizpovedi v mestu. Leta 1541 je mestni sodnik Koloman Holzmann sodeloval v odposlanstvu že pretežno protestantskih štajerskih deželnih stanov, ki so deželnega kneza Ferdinanda I. Habsburškega prosili za svobodo veroizpovedi, vendar niso bili uslišani.

Mariborska protestantska skupnost je svoj prvi vrhunec doživela med letoma 1554 in 1586, ko je mestno župnijo vodil Jurij Siechel. On je bil katoličan, vendar je deloval v takratnem pogostem prepričanju, da bo le konfesionalna strpnost privedla do ponovne združitve zahodnega krščanstva. Skrbel je za vso duhovno oskrbo tudi protestantov; ena od njegovih treh hčera se je omožila s protestantom Adamom Haidfalkom, večkratnim mestnim sodnikom. Protestanti so prevladali celo v mestnem svetu, in to se je zaznalo tudi na deželni ravni. Leta 1572 je mestni svet Maribor oklical za *mesto augsburške veroizpovedi* in ta naziv uporabljal celo v komunikaciji s katoliškimi deželnimi knezi. To je bil politični izraz pripadnosti deželnim stanovom, ki so se s Ferdinandovim sinom Karlom II. pogajali o upravljanju dežele in verski svobodi. Štajersko plemstvo je svoje zahteve po svobodi veroizpovedi dosleglo na deželnem zboru v Gradcu leta 1572; na meddeželnem zboru v Brucku 1578 so svobodo veroizpovedi dosegli tudi prebivalci Judenburga in Gradca, vsi drugi prebivalci pa svobodo vesti. Karlove koncesije so bile obakrat ustne, a so stanovi tiste iz Brucka dali zapisati v t. i. Bruški libel. Tega so podpisali tudi predstavniki mest, ki jim Karel ni podelil svobode veroizpovedi, med njimi mariborski mestni sodnik Baltazar Herbstberger, ki je mesto zastopal že v

Gradcu. Na njegov podpis libela so se mariborski protestanti nato sklicevali skoraj dvajset let, tudi pred deželnim knezom.

Proti vsem, ki jih Karlove koncesije niso zajele, so kmalu začeli ukrepati. Žiga Oman je v svojem povzetku zapisal: »Maribor je protireformacija prvič resneje prizadela leta 1587, ko je mestno župnijo prevzel vikar Anton Manicor iz južne Tirolske in protestante takoj izločil iz njenih struktur. Enako je doletelo več podeželskih župnij in s tem okoliško plemstvo, že prej pa Ptuj. Zlasti zaradi prepovedi uporabe dotlej skupnih pokopališč se je lokalno plemstvo in meščanstvo še isto leto organiziralo v skupno versko občino Dravskopoljski okraj augsburške veroizpovedi, ki mu je načeloval v Mariboru živeči deželnostanovski uslužbenec Klemen Welzer pl. Eberstein. Okraj je od lastnika Betnave Wolfa Viljema barona Herbersteina pri dvorcu prejel zemljišče za pokopališče, v betnavski kapelici pa je začel bogoslužja opravljati Sigmund Lierzer, Korošec iz okolice Cobrca (Afritz am See) pri Osojskem jezeru. Pokopališče pri Betnavi so vzpostavili do leta 1589; ker pa so ga uporabljali tudi mariborski protestanti, ki so obiskovali še bogoslužja v dvorcu, se je Herberstein znašel pod udarom deželnega kneza. Da bi oboje zaščitili, je zemljišče postalo last deželnih stanov in Lierzer je prišel na njihovo plačilno listo. Leta 1590 so pri Betnavi zgradili leseno cerkev ali molilnico, ki so jo morali zaradi rastočega obiska dvakrat povečati, leto zatem pa še šolo.

Karlovi smrti leta 1590 je sledil zadnji vrhunec mariborske in dravskopoljske protestantske skupnosti. Tedaj se je med protestante javno prištevala vsaj

slaba polovica meščanov in v mestu je delovala tudi protestantska šola, ki jo je sprva vodil domačin Jurij Krejač, kasneje pa sta dečke in deklice poučevala betnavski učitelj Nikolaj Sobrius in njegova žena. Leta 1593 je Lierzerja na Betnavi zamenjal Georg Lautenschlager, po rodu iz danes bavarskega Lauingena, predikant gospodov Stubenbergov z Vurberka. To je prizadelo protestante s ptujskega konca, morda pa tudi slovenske kmete, ki so obiskovali bogoslužja na Betnavi. Leta 1595 so namreč želeli slovenskega predikanta, ki so ga mogoče že imeli v Lierzerju. Ker je bil doma s tedanje jezikovne meje na Koroškem, je morda znal slovensko.«

Leta 1596 je Ferdinand II. preklical koncesije Karla II. protestantom na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem. V dveh letih so bili mariborski protestanti odstranjeni iz mestnih oblasti, šolo so zaprli, dodatno izgubo je povzročila še Welzerjeva smrt leta 1598. Toda za mariborske protestante je bil usoden prihod protireformacijske komisije na začetku leta 1600. Njeno oboroženo spremstvo je uničilo betnavsko pokopališče, cerkev in šolo in protestanti so se morali spreobrniti ali izseliti. Lautenschlager in Sobrius sta z Betnave pravočasno pobegnila in se čez dve leti izselila. S tem je bilo konec Dravskopoljskega okraja. Mnogi mariborski protestanti so se spreobrnil le navzven in se tako zaščitili pred izgonom. Pri tem so jih zaradi skrbi za avtonomijo mesta dolgo podpirale celo katoliške mestne oblasti. Zato ne preseneča, da je konec dvajsetih let 17. stoletja v mesto še vedno prihajal tajni predikant. Zadnja znana javno izpričana mariborska protestantka pred 19. stoletjem je umrla leta 1637.

Novodobni evangeličani so se začeli priseljevati v Maribor iz avstrijskih in nemških dežel od polovice 19. stoletja naprej. Njihovo število je raslo zelo počasi in doseglo skoraj dva tisoč pripadnikov tik pred prvo svetovno vojno. Mariborska cerkvena občina se je osamosvojila leta 1862; današnjo podobo je konec šestdesetih let devetnajstega stoletja zgrajena cerkev dobila leta 1908. Ulica, ki poteka na vzhodni strani cerkvene stavbe, se je prvotno imenovala Lutrova, leta 1919 pa jo je mestni svet preimenoval v Trubarjevo ulico.

Majda Potrata

**KARL W. SCHWARZ,
DER PROTESTANTISMUS
IM DONAU- UND
KARPATENRAUM. EINE
FORSCHUNGSBILANZ DES
GLEICHNAMIGEN INSTITUTS
AN DER COMENIUS-
UNIVERSITÄT IN BRATISLAVA/
PRESSBURG.**

Vydavatelstvo prešovskej univerzity,
Prešov, 2024, 250 strani.

Karl W. Schwarz, evangeličanski teolog, zgodovinar cerkvenega prava in cerkvene zgodovine in strokovnjak za avstrijsko državno cerkveno pravo ter dober poznavalec slovenske reformacije, je izdal knjigo, v kateri predstavlja bilanco lastne znanstveno-raziskovalne dejavnosti v letih 2000–2023, ko je vodil Inštitut za cerkveno zgodovino donavskega in karpatskega prostora (*Institut für Kirchengeschichte des Do-*